

Іван БАЧИНСЬКИЙ

ПРОСВІТИТЕЛІ ПЕРЕЧИНЩИНИ

Історія нашого краю XVIII ст.- початку ХХ ст. пов'язана з життям і творчістю багатьох видатних діячів науки, культури і освіти які відстоювали народні інтереси, дбали за підняття духовного, освітнього, культурного та соціально-економічного рівня населення нашого краю. Деякі з них були або уродженцями Перечинщини, або певні періоди їхнього життя та діяльності пов'язані з нашим районом.

Церковний і культурний діяч, педагог, дослідник історії церкви, поет-сатирик канонік **Іван Пастелій** народився 21 січня 1741 р. в селі Мала Пастіль – нині село Пастілки Перечинського району. Від назви села згодом прийняв псевдонім Пастелій, а справжнє його прізвище – Іван Ковач.

Освіту здобув у навчальних закладах Ужгорода, Будапешта, Егера, був священником у Хусті, Мукачеві, Гуменному, Керекні, працював професором етики в Мукачівській богословській школі. Для свого часу він був високоосвіченою людиною і свої знання, талант і здібності поклав розвиток духовності рідного краю. З 1787 по 1790 р. він був генеральним вікарієм Списького вікаріату з осідком в Кошицях, який входив до складу Мукачівської греко-католицької єпархії, яка тоді займала територію, тепер розділену між чотирма державами - Україною, Угорщиною, Словаччиною та Румунією, а тоді була під юрисдикцією Мукачівської греко-католицької єпархії. Закінчив свій земний шлях Пастелій в 1799 р. і похований в Ужгороді.

Своїми працями «Історія Мукачівської єпархії» та «Про походження русинів» заклав основи історичної концепції Закарпаття і започаткував вивчення такої важливої теми як історія церкви краю. Ужгородський науковець Дмитро Данилюк по праву назвав Івана Пастелія предтечею Закарпатської історіографії.

Ще один великий син нашого краю - канонік **Іван Чургович** народився в селі Новоселиця Перечинського району в сім'ї греко-католицького свя-

щеника Василя Чурговича 26 січня 1791 р. Закінчив Ужгородську гімназію. Родина, бачачи, що здібний до науки, відправила його продовжувати навчання до Будапешта, а згодом – до ужгородської богословської семінарії. У 1817 р. прийняв духовний сан і одночасно почав викладати в Ужгородській гімназії. По двох роках відправився на науку до Відня у Фрінтанеум. Тут у 1823 р. отримує ступінь доктора богослов'я. В 1825 р. його призначають директором Ужгородської гімназії яку очолював до 1856 р. Після смерті єпископа Олексія Повчія в 1831 р. канонік Іван Чургович управляв Мукачівською греко-католицькою єпархією як капітульний вікарій до висвячення на єпископа в 1838 р. Василя Поповича. В той період він був ініціатором створення кафедрального хору в Ужгороді. Сп. Попович звільнив Чурговича з посади капітульного вікарія і назначив директором Ужгородської учительської семінарії, яким він пробув з 1839 по 1861 р. Перебуваючи на посадах директора Ужгородських гімназії та учительської семінарії, залучав до викладацької роботи в ці навчальні заклади кваліфікованих учителів насамперед з місцевої, національно свідомої інтелігентції, аби виховувати учнів, особливо майбутніх учителів, справжніми патріотами свого народу, духовно зрілими і добре підготовленими до практичного життя. З цією метою сам написав кілька праць з теорії та практики освіти, навчання та виховання. Постійно дбав про створення, будівництво в закарпатських селах нових шкіл, забезпечення їх педагогічними кадрами. Помер в 1862 р.

Іван Чургович був одним із плеяди найбільш освічених людей свого часу, володів дев'ятьма європейськими мовами. Залишив після себе бібліотеку яка говорить про наявність в нього філософської ерудиції і про його філософську освіченість, та про коло його думок. Книжки бібліотеки говорять про нього як про людину, що стояла високо над рівнем свого оточення і на рівні європейської цивілізації, але при цьому він щирий патріот і свідомий муж своєї доби. Цікаво, що молодша сестра Івана Чургович - Кароліна (1824-1858) була дружиною греко-католицького священника Олександра Шолтиса (1818-1884), який служив в Костовій Пастелі, а з 1872 р. по 1884 р. в селі Заричові. В їх сім'ї родилися дві дочки Ірма та Марія, а також троє синів Іван, Дюла та Олександр.

Олександр Олександрович Шолтис (1854-1931), племінник Івана Чурговича, двадцять років працював вчителем в с. Тур'я-Реметах. Його жінка Анна Яцкович (1855-1935) теж походить з родини священників її батько греко-католицький священник Василь Яцкович, а мама Варвара Легеза тітка Іриня Легези— письменника і громадського діяча, який народився 1 квітня 1861 р. в селі Тур'я Бистра. Закінчив в Ужгородську духовну семінарії. Працював священником у рідному селі в с. Кленовому, де розгорнув громадську працю (організував кредитні каси, коопе-

ративи «Братства тверезості»), а також в Порошкові та Тур'я Пасіці. Був автором численних оповідань - гумористичних, психологічно-моралізаторських та соціально-побутових. Помер Іриней Легеза 8 вересня 1929 р.

Великий період життя ще одного громадського діяча, письменника-будителя **Івана Сільвая**, тісно пов'язаний з Турянською долиною.

Народився він 15 березня 1838 р. в свалаявському селі Сусково в родині священника Антонія Сільвая та Катерини Легези.

Початкову освіту здобув удома, в Сускові, під керівництвом батька, котрий прагнув долучити сина до церковного життя та церковних обрядів, а тому і в будні, і в свята брав його з собою до церкви. Навчаючись в Ужгородській та Сатмарській гімназіях (тепер Румунія), а потому в богословській семінарії при Будапештському університеті, Сільвай здобув досить високу освіту для свого часу.

Довгий час працював священником на Свалаявщині в селах Сускові та Дусині. А з березня 1881 р. до травня 1899 р. жив на Пречинщині в селі Тур'я-Ремета. Будучи благочинним Туринського церковного округу. Потім його було переведено до Нового Давидкова на Мукачівщині, де служив Богу до самої кончини 13 лютого 1904 р.

Іван Антонович Сільвай є найпродуктивнішим серед письменства нашого краю другої половини ХІХ ст.: його твори складають чотири об'ємні рукописні томи, більшість з яких, не лише не виходили окремо книжкою, але й не друкувалися в періодиці.

До рукопису не входять 40 надгробних проповідей, що були видані у 1898 р. окремою книжкою, а також принаймі 35 байок, які, мабуть, зберігаються в одній із приватних бібліотечок Ужгорода.

Більшість творів І.Сільвая опубліковано під псевдонімом Урііл Метеор («Урііл» – «господнє полум'я»), у тому числі рукопис, названий автором «Сочинения Уриила Метеора». Але псевдонім І.Сільвай взяв не з цензурних міркувань, бо вся тогочасна інтелігенція Закарпаття знала, хто такий Урііл Метеор. Свій псевдонім він створив суто як будительський, вкладаючи в нього ідею про своє високе покликання – освітити шлях народу, повести його до кращого життя.

Літературна спадщина Івана Сільвая – одне із найпомітніших явищ літературного процесу Закарпаття, проте належної уваги до його літературного спадку не виявлено, значна частина його творів так і залишається невідома широкому читацькому загалу.

Значний слід на Перечинщині залишив і його син **о. Сіон Сільвай**. Народився 29 січня 1876 р. в Сускові. Був надзвичайно талановитою людиною, писав п'єси, тексти пісень і складав музику до них, був чудовим різблярем, художником. Закінчив гімназію та духовну семінарію в Ужгороді. Прийняв сан греко-католицького священника в 1900 р. У селах де служив, створював народні хори, які під його керівництвом досягали високого професійного рівня та майстерності. Так в селі Ворочово де досить значний час він був парохом, разом з учителем Миколою Павлишинцем створив чотириголосий хор селян. На сцені зробив постановку ворочівського народного весілля. Хор Ворочева в 1923 р. з тріумфом виступав на театральних сценах Ужгорода, Пряшева та Кошиць.

У середині 20-х рр. Сіон Сільвай став керівником відомого на Підкарпатській Русі і далеко за її межами церковного хору «Гармонія», який приймав участь у всіх важливих культурного життя краю. Помер в 1932 р.

Однорідцем О. Духновича і продовжувачем його патріотичних ідей у розгортанні будительського руху в нашому краї був **о. Олександр Митрак**, відомий письменник, журналіст, етнограф і мовознавець. Він народився 16 жовтня 1837 р. в с. Плоскому на Свалявщині у сім'ї місцевого священника Андрія Митрака. Після здобуття початкової освіти в рідному селі десятирічним хлопчиком вступає в Ужгородську шестикласну гімназію, а останні два класи закінчує в м. Сатмарі (сьогодні Сату-Маре в Румунії).

Потім навчається в Ужгородській богословській семінарії, після закінчення якої в 1862 р. служив священником у селах Ільниці, Великих Лучках, Ясеніві, Кленовому та Ворочеві. Деякий час (1864-1868 рр.) був й учителем релігії в Мукачівській народній школі.

Літературну спадщину О. Митрака складають кілька десятків віршів, публіцистичних та етнографічних нарисів, статей на різні теми і згадувані збірники фольклорних записів. Зпоміж прозових творів особливо виділяється його нарис «Путевые впечатления на Верховине», в якому автор правдиво показує підневільне життя своїх земляків-верховинців, їх неймовірну нужду і темноту на тлі чудових навколишніх гірських краєвидів.

Справжнім подвижництвом можна назвати велику працю Митрака як мовознавця-лексикографа – кількарічне збирання матеріалів, укладання і видання великооб'ємних перекладних словників «Русько-мадярського» (1881 р.) і «Мадярьсько-руського» (1922 р. – останній вида-

но вже після смерті автора). Основною джерельною базою для цієї наукової праці послужила зібрана ним лексика русинських народних говорів у Свалявщині, Мукачівщині, Ужанській і Турянській долинах Перечинського району. Помер 17 березня 1915 р. в с. Росвигово.

В когорті народних будителів Закарпаття помітне місце займає **о. Євген Фенцик**, чия творча діяльність як поета, прозаїка і драматурга, журналіста, історика літератури і публіциста припадає на другу половину XIX ст. Народився 1844 р. в сім'ї сільського священика с. Малої Мартинки на Свалявщині.

Навчався в Ужгородській і Сатмарській (нині місто Сату-Маре в Румунії) гімназіях, затим на богословському факультеті Віденського університету. Під час університетських студій у Відні він зацікавився історією та культурою слов'янських народів і проїнявся ідеєю їх єднання, відвідував гуртки цього спрямування.

Здобувши вищу освіту, з 1869 р. став працювати сільським священиком у закарпатських селах Богаревиці, Буківці, Дусині, Порошкові, Великому Раковці та Горінчеві де і помер в 1903 р.

Літературна спадщина Є. Фенцика досить різноманітна своєю тематикою і жанровою широтою. Він був автором численних поетичних, прозових і драматичних творів, публіцистичних нарисів та етнографічних статей, перекладів і фольклорних записів, укладачем церковних проповідей. Свої різножанрові твори і краєзнавчі праці друкував в ужгородських і львівських газетах.

Прогресивною і плідною є також Фенцикова видавнича і журналістська діяльність. У 1885 р. він заснував журнал «Листок», який редагував до останніх днів свого життя. У часописі публікувалися його власні та інших авторів літературно - та історико-краєзнавчі розвідки, науково-популярні статті. Уклав також для народних шкіл п'ять підручників з русинської граматики, історії, арифметики, природознавства, фізики, а для віруючих — «Молитвослов» і «Литургику».

ДЛЯ НАПИСАННЯ ЦІЄЇ ІСТОРИЧНОЇ РОЗВІДКИ ВИКОРИСТАНО СЛІДУЮЧІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРУ

1. *Бендаси Стефан, Бендаси Данійл*. Священики-мученики, сповідники вірності. Ужгород: Патент, 1999. - 234 с.

2. *Данилюк Д.* Іоанн Пастелій – предтеча закарпатської історіографії // Лучкай М. Історія карпатських русинів. Т. 5. Ужгород, 1999. С. 5-16.

3. *Магочий Павло Роберт*. Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). Авторський переклад з англійської. Ужгород: Поличка «Карпатського краю», 1994. - 296 с.

4. Мишианич О.В. Карпати нас не розлучать. Ужгород.: Срібна Земля, 1993. - 282 с.
5. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. Том II. Внутрішня історія. Рим-Львів: Видавництво отців Василіан «Місіонер», 1997. - 492 с.
6. Потоушняк Федір Михайлович. Я і безконечність (Нариси історії філософії Закарпаття). Упоряд. та післямова Р. Офіцинського. Ужгород: Гражда, 2003. - 127 с.
7. Сабов Євменій. Хрестоматія церковнослов'янських и угрорускихх літературних пам'яток с прибавленим угроруских народних сказок на подлинних наречиях. Унгар: Книгопечатный фондъ епархии Мукачевской, 1893. - 232 с.
8. Чучка Павло. Ужгородська гімназія. Історія, матеріали, спогади. Ужгород: СПТОВ ПоліПрінт, 2001. - 269 с.
9. Данні з родинного архіву та сімейного генеалогічного дерева автора.

СВЯТОЙ ИСТОЧНИК ИОАННА СОЧАВСКОГО

Святой источник Иоанна Сочавского в г. Белгород-Днестровском ежегодно посещает большое число паломников. По преданию, источник забил на том месте, где впервые ступил на днестровский берег трапезундский купец, принявший здесь мученическую смерть за Христа в XIV в. На этом же месте находится подземная церковь, сооруженная в XV в. Рядом с церковью выстроена купальня. Иоанн Сочавский стал первым святым Молдавского княжества. Св. Иоанн Сочавский издавна считается покровителем Молдавии и торговли. Он глубоко чтим в Запрутской Молдове (Румыния), Молдавии, Буковине, Южной Бессарабии. В кафедральном Вознесенском соборе Белгород-Днестровского находится частичка нетленных мощей Иоанна Сочавского.